

УДК 347.725.034(477)

Костова Наталія Іванівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАБУТТЯ ПРАВ НА АКЦІЇ ТОВАРИСТВА

Постановка проблеми. Нові умови формування статутного капіталу акціонерних товариств породжують нові питання щодо реалізації засновниками їх прав на акції та прав, які акцією посвідчуються. Необхідність розмежування цих категорій прав має практичний аспект, адже мова по суті йде про право власності та корпоративні права. Це в свою чергу обумовлює різний зміст таких прав, порядок їх реалізації, охорони та захисту.

Стан дослідження теми. На необхідності розмежування права на акцію, як цінний папір, та прав з акції, наголошується й Вищим господарським судом у Рекомендаціях від 28.12.2007 N 04-5/14, відповідно до яких господарським судам необхідно розрізняти правовідносини щодо акцій як речей та правовідносини з приводу реалізації корпоративних прав, посвідчених акціями. Хоча змістом акцій є посвідчені ними корпоративні права, однак відповідно до статті 177 Цивільний кодекс України (ЦК України), цінні папери (в тому числі акції) є речами. Корпоративними є відносини, пов'язані з реалізацією корпоративних прав, посвідчених акціями. Відносини, пов'язані з обігом акцій, до корпоративних не належать. З урахуванням наведеного, спори про визнання права власності на акції, укладення, розірвання, зміну, виконання а також визнання недійсними договорів купівлі-продажу акцій та спори щодо інших правочинів з акціями, крім спорів, пов'язаних з порушенням переважного права на придбання акцій, не є такими, що виникають з корпоративних відносин і залежно від суб'єктного складу сторін підлягають розгляду господарськими або загальними судами [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» акцією визнається іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені ЦК України

та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств, і законодавством про інститути спільного інвестування.

З економічної точки зору акція являє собою нематеріалізований майновий інтерес у майні товариства, з правової – обіговий документ (правовий акт встановленої форми), який виражає цей інтерес. Як правовий акт акцію можна визначити в розумінні договору часткової участі акціонера в статутному фонді товариства. Сторонами цього договору є акціонер і товариство. Економічним змістом зазначеного договору є умови про дивіденди, про частину виручки від реалізації майна товариства, що припиняється, про ціну акції як вартості права часткової участі. Правовою формою договору є акція [2].

Метою ж цього дослідження є акція як документ, який підлягає вільному обігу: у свободі та легкості передачі акцій полягає їх важливе економічне значення. Право, поєднане з акцією, може бути передане однією особою іншій за власною її волею, незалежно від згоди на те зі сторони інших учасників підприємства [3].

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» акції повинні випускатись в бездокументарній формі. Бездокументарні цінні папери є певною оболонкою, формою зовнішнього вираження інкорпорованих в них майнових та немайнових прав, що мають ідентичний характер з правами посвідченими документарними цінними паперами, а їх виникнення є проявом того самого процесу підвищення оборотоздатності майнових прав, елементом якого є й виникнення документарних цінних паперів. Електронний запис на рахунку, який робить зберігач цінних паперів, як форма існування бездокументарних цінних паперів є документом, трансформованим з паперового бланку на електронний запис на рахунку, тобто є доказовістю існування бездокументарних цінних паперів у матеріальному світі, при цьому рахунок слугує юридичною категорією, а запис на ньому – аналогом матеріального об'єкта [4, с. 258].

Слід зазначити, що запровадження бездокументарної форми акцій не отримало однозначної оцінки, в тому числі й заперечення однакової природи документарних та недокументарних цінних паперів [5, с.23-24; 6, с. 55-64]. Згідно з ЦК України, акція, як цінний папір, є об'єктом права власності. Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном. До особи, яка набула право власності на цінний папір, переходять у сукупності усі права, які ними посвідчуються.

Акції можуть бути предметом договору купівлі-продажу, дарування, міни, ренти; вони можуть бути вкладом до статутного капіталу іншої юридичної особи. Відповідно власнику акцій має належати право володіння, користування та розпорядження акцією. Разом з тим, з урахуванням особливості сфери, в якій акції використовуються, їх призначення, у законодавстві встановлюються певні обмеження щодо реалізації права розпорядження акціями. Такі обмеження спрямовані на забезпечення інтересів акціонерного товариства, його акціонерів та третіх осіб. Серед таких обмежень можна виділити встановлення переважного права на придбання акцій у разі їх пропонування до продажу акціонером приватного акціонерного товариства. Можливість надання акціонерам переважного права на придбання акцій – є однією із ключових ознак, яка відрізняє приватне акціонерне товариство від публічного, передбачає встановлення переважного права на придбання акцій акціонерами.

Проблема реалізації переважного права на придбання акцій закритих акціонерних товариств стала предметом розгляду Конституційного Суду України. У пункті 1.2 резолютивної частини рішення Конституційного Суду України по справі № 1-11/2005 від 11.05.2005 р. (справа про права акціонерів ЗАТ) [8] зазначається, що власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається належним йому майном, але, здійснюючи своє право, він зобов'язаний не порушувати права та охоронювані законом інтереси громадян, юридичних осіб і суспільства, зокрема, переважне право (яке не є абсолютним). Тобто вказується на можливість передбачати в установчих документах закритого акціонерного товариства переважне право акціонерів на придбання акцій, що відчужуються іншими акціонерами товариства.

Обмеження права на придбання акцій в приватному товаристві не є абсолютним. Так, відповідно до ч. 7 ст. 7 Закону «Про акціонерні товариства» переважне право акціонерів приватного товариства не поширюється на випадки переходу

права власності на цінні папери цього товариства в результаті їх спадкування чи правонаступництва. Про неможливість розповсюдження переважного права на акції закритого акціонерного товариства наголошено й у постанові Пленуму Верховного суду України від 30.05.2008 № 7 «Про судову практику у справах про спадкування» [9], відповідно до якої в акціонерних товариствах до спадкоємців переходить право власності спадкодавців на акції. Зі складу спадщини не можуть бути виключені права на акції закритих акціонерних товариств. За відсутності в законі обмежень щодо спадкування права на акції такого товариства суди не повинні відмовляти у визнанні права власності спадкоємців на акції.

Відповідно до Положення про депозитарну діяльність у разі розміщення акцій при створенні акціонерного товариства засновники повинні до реєстрації випуску акцій мати відкриті рахунки у цінних паперах у обраних ними зберігачів. Депозитарій протягом трьох робочих днів з дати отримання тимчасового глобального сертифіката за розпорядженням емітента або керуючого його рахунком зараховує на рахунок у цінних паперах емітента вказану в тимчасовому глобальному сертифікаті кількість цінних паперів.

Депозитарій після зарахування цінних паперів на рахунок у цінних паперах емітента за розпорядженнями емітента або керуючого його рахунком переказує сплачені відповідно до умов випуску цінні папери на рахунки в цінних паперах зберігачів у депозитарії для їх подальшого зарахування на рахунки в цінних паперах власників, що придбали зазначені цінні папери під час розміщення випуску.

До кожного розпорядження про переказ цінних паперів випуску з рахунку емітента на рахунок зберігача емітент або керуючий його рахунком додає перелік осіб (депонентів цього зберігача), що придбали цінні папери даного випуску. Зарахування цінних паперів на рахунок депонента зберігач здійснює за умови отримання: розпорядження про зарахування цінних паперів від депозитарію, яке депозитарій надає зберігачу протягом одного робочого дня з дати зарахування цінних паперів на рахунок у цінних паперах цього зберігача в депозитарії; розпорядження про зарахування цінних паперів від депонента або уповноваженої ним особи та відповідних документів, що підтверджують наявність підстав для проведення цієї депозитарної операції.

У разі неотримання зберігачем від депонента розпорядження про зарахування цінних паперів та відповідних документів, що підтверджують наявність підстав для проведення цієї депозитарної операції, протягом трьох місяців з дня початку обігу цінних паперів даного випуску, якщо цінні папери були зараховані на рахунок зберігача на етапі

